

ὅπερ ἀπετελέσθη ἐκ τεσσάρων τεμαχίων. Τούτων ὁ πηλὸς εἶναι ὑπέρυθρος, ἄλλὰ κατὰ τὰ χεῖλη μέλας. Ἐπὶ τοῦ τεμαχίου Πίν. 7 β, 7 τὸ σχοινίον ἀνελύθη εἰς κωνικὰς προεξοχάς. Τὰ σχοινοειδῆ ταῦτα κοσμήματα εὑρίσκονται πολλαχοῦ κατὰ τὴν πρώτην χαλκῆν περίοδον: ἐν Μακεδονίᾳ Προβλ. Rey ἐνθ' ἀν. Πίν. X, 1—6, 8—11 καὶ σελ. 205 εἰκ. 26 καὶ σελ. 200 εἰκ. 23, ἐν Βαρδαρόφτοις BSA ἐνθ' ἀν. Πίν. X a, 1, 2, 4, 12, 13 καὶ εἰς δύο παραλλήλους γραμμὰς μὲ κάθετον ἐκ τοῦ χείλους κατερχομένην αὐτ. Πίν. X a, 7, ἐν Λευκάδι, Alt—Ithaka II ἐνθ' ἀν. Beil 56, c, Beil. 68b, Beil. 84c. Καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ ἀπαντῶσι μάλιστα κατὰ τὴν δευτέραν νεολιθικὴν περίοδον Τσούντα ἐνθ' ἀν. εἰκ. 123—129, κατὰ δὲ τὴν χαλκῆν ἔχουν διάφορον κάπως χαρακτῆρα, διότι τὰ δακτυλικὰ ἀποτυπώματα εἶναι συνήθως πυκνότερα καὶ ὅμοιάζουν μᾶλλον πρὸς λοξὰς ἐντομὰς Προβλ. Τσούντα αὐτ. εἰκ. 219—222.

'Αλλὰ καὶ μικρότερα ἀγγεῖα κοσμοῦν λεπτὰ σχοινία, τὰ ὅποια συνήθως ἐπικάθηνται ἐπὶ τῆς ράχεως αὐτῶν καὶ ἔχουν πυκνὰς ἐντομὰς διὰ τοῦ ὄνυχος ἢ διὰ ἐργαλείου τινὸς ὡς Πίν. 8 β, 3, 7, 8, 9, 10.

Τὰ τῆς τρίτης κατηγορίας πλαστικῆς διακοσμήσεως δισκάρια ἢ θηλαὶ ἔχουν διάφορον μέγεθος καὶ σχῆμα καὶ κοσμοῦν συνήθως τὸ κάτωσῶμα τοῦ ἀγγείου, τὸ ὅποιον διαιρεῖται εἰς δύο τμῆματα διὰ σχοινίου τιθεμένου ἐπὶ τῆς ράχεως αὐτοῦ. Τὸ κάτω τοῦ σχοινίου τούτου μέρος φέρει τὴν διακόσμησιν ταύτην, ἥτις δύναται νὰ φθάσῃ καὶ μέχρι τῆς βάσεως ὡς Πίν. 6 a, 11, 13, 14 Πίν. 8 β, 4 (ἀνεστραμμένον), 13—17, 19—21 27 καὶ Πίν. 6 b, 5, 11.

'Ἐπὶ τοῦ τεμαχίου Πίν. 6 a, 11, καὶ τοῦ 12 ἵσως σχηματίζεται ὑπόδυνο παραλλήλων σχοινίων ζώνη, τὴν δύοιαν πληροῦσι τοιαῦτα μεγάλα καὶ ἀραιὰ ἐπιτεθειμένα πλαστικὰ δισκάρια. Ταῦτα φαίνεται ὅτι ἐτίθεντο ἄλλοτε ἀραιὰ καὶ μεγάλα, ἄλλοτε μικρότερα καὶ πυκνότερα. Τὴν διακόσμησιν ταύτην εὑρίσκομεν καὶ ἐπὶ ἀγγείων ἐξ ἄλλων μερῶν τῆς Ἡπείρου ὡς τοῦ Κουτσουλιοῦ (Προβλ. Hammond, BSA, XXXII, 1933 σελ. 133—134 εἰκ. 2 καὶ 3). "Οσον δύναμαι νὰ γνωρίζω, οὐδαμοῦ ἄλλαχοῦ ἀπαντᾷ ἡ τοιαύτη διακόσμησις. Μόνον κατὰ τὴν πρώτην νεολιθικὴν περίοδον τῆς Θεσσαλίας παρατηροῦμεν ὅμοίας πλαστικὰς θηλὰς ἐπὶ τῶν ποδῶν γραπτῶν τινων ἀγγείων (A 3 b) Προβλ. Τσούντα σελ. 182—183 εἰκ. 88—89. Εἰς τὴν Μακεδονίαν ὑπάρχουν, μάλιστα ἐπὶ λαβῶν, πλαστικά τινα δισκάρια ὡς ἥλοι, ἄλλὰ σπάνια καὶ διαφέρουν ἀπολύτως τῶν Δωδωναίων, τὰ ὅποια εἶναι λίαν χαρακτηριστικὰ καὶ μοναδικά.

6. Διάφορα πράγματα.

α') *Λίθινα.* Ἀξῖναι διάτρητοι ὄλοκληροι εὑρέθησαν δύο. Τούτων ἡ

μὲν (Πίν. 10 α, 3) ἐκ πρασινωποῦ γρανιτοειδοῦς λίθου καλῶς λειανθέντος εὑρέθη περὶ τὸ μέτρον πρὸς δ. τοῦ ρωμαϊκοῦ τάφου καὶ ἔχει μῆκ. 0,07, πλάτ. 0,05 καὶ πάχ. 0,025, ἢ δ' ἑτέρα (αὐτ. ἀρ. 1) δομοία διλίγον μεγαλυτέρα ἐκ τοῦ αὐτοῦ σκληροῦ λίθου ἔχει μῆκ. 0,085 καὶ πλάτ. 0,055. Εὑρέθη πρὸς β. τοῦ ρωμαϊκοῦ τάφου καὶ εἶναι ἀρκετὰ μεταχειρισμένη, κατὰ τὸ πλατύτερον μάλιστα ἄκρον, τὴν πτέρναν, ἔχει δὲ τραχεῖαν τὴν ἐπιφάνειαν ἐκ τῆς χρήσεως.

Εἰς τὸν αὐτὸν τύπον ἀνήκουν καὶ τὰ τεμάχια αὐτ. 8, 10, 11, 12 καὶ Πίν. 7 α, 13, 14. Τὰ δύο τελευταῖα τεμάχια ἐκ μέλανος σκληροῦ λίθου εἶναι τοῦ τύπου τῶν τετραγώνων διατρήτων ἀξινῶν δρυθογωνίου τομῆς, ἀλλ' ἡ κόψις 14 δὲν ἔχει τὰς δύο παραλλήλους ἐπιφανείας λείας. Τοιαῦται ἀξιναὶ ἔχουν εὑρεθῆ καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ Πρβλ. Τσούντα εἰκ. 244, 245 καὶ ἐν Μακεδονίᾳ ἐν Βαρδαρόφτσα, ἐνθ' ἀν. σελ. 32 εἰκ. 16, 1, 2, 5 καὶ εἰκ. 17, 2, 3.

Ἡ ἀξινή Πίν. 7 α, 12 θὰ ἀνήκῃ μὲν εἰς τὸν διάτρητον τύπον, ἀλλ' ἡ κόψις της εἶναι ἀποκεκρουμένη, δπως ἀλλως καὶ ἡ τῆς ἀρ. 14.

Τὸ τεμάχιον Πίν. 10 α, 2 πιθανῶς προέρχεται ἐξ ἀξινῆς τοῦ Θεσσαλικοῦ τύπου Γ: Τσούντα εἰκ. 236—237 Πρβλ. καὶ Βαρδαρόφτσας σελ. 32 εἰκ. 17, 1.

Εἰς ἄλλον τύπον ἀνήκει δ Πίν. 7 α, 15 ἐκ φαιοῦ μὲ μελαίνας στιγμᾶς σκληροῦ λίθου. Σώζεται μόνον ἡ κόψις, ἡ δὲ πτέρνα ἡτο στενωτέρα. Σωζ. μῆκ. 0,07 πλάτ. ἐμπρὸς 0,065 καὶ δπίσω 0,04. Ὁμοία ἀλλὰ μὲ μακροτέραν κόψιν εἶναι ἡ ἐκ Χαλκιδικῆς ἐνθ' ἀν. σελ. 147, 3, 4 καὶ 148 εἰκ. 27, 1, 4 ὡς καὶ ἡ ἐκ Θεσσαλίας Τσούντα Πίν. 41, 9.

Ἐκ σκληροῦ μέλανος λίθου εἶναι καὶ δ σταθμὸς βάρους σχήματος τετραγώνου εἰσέχοντος διλίγον ἀνω καὶ μὲ ἀπεστρογγυλωμένας γωνίας Πίν. 7 α, 16. Ὅψ. 0,05 πάχ. κάτω 0,047 ἀνω 0,04. Θὰ ἐνόμιζε τις διτι εἶναι ἵσως τμῆμα ἀξινῆς παρεμφεροῦς πρὸς τὴν προηγούμενην, ἀλλὰ τὸ κυβικὸν σχῆμα καὶ ἡ ἐπεξεργασία του νομίζω διτι ἀποκλείουν πᾶσαν ἀλλην ἔρμηνείαν πλὴν τῆς δοθείσης.

β) *Πήλινα.* Εἰς διάφορα σημεῖα τῆς ἀνασκαφῆς ἐντὸς τοῦ προϊστορικοῦ στρώματος, μάλιστα δὲ εἰς τὸ μεταξὺ τοῦ τετραγώνου μεγάλου οἰκοδομήματος καὶ τοῦ πρὸς δ. αὐτοῦ ναΐσκου, εὑρέθησαν πάμπολλα σφρόδύλια ποικίλων σχημάτων διακρινόμενα εἰς τέσσαρας κυρίους τύπους:

α) Τὰ πλεῖστα εἶναι ἐπλειψοειδῆ ἢ σφαιρικά, τῶν δποίων τὸ ἀνω μέρος εἶναι συμπεπιεσμένον καὶ ἔχει τὴν δπήν. Ταῦτα λαμβάνουν καὶ διάφορα σχήματα ἐπιμήκη λήγοντα εἰς δέξιν Πίν 3 6, 1—9 (ἀνεστραμμένα) καὶ τὰ ἀνευ ἀριθμῶν τῆς τρίτης σειρᾶς ἐκ τῶν ἀνω.

β) Σφονδύλια ἔχοντα σχῆμα κώνου, ύπεράνω τοῦ δποίου τὸ φέρον τὴν δπὴν τμῆμα εἶναι στενώτερον καὶ πεπλατυσμένον ὡς εἰς τὰ προηγούμενα Πίν. 9 β, 12, 18, 23, 25 καὶ Πίν. 5 β, 5. Τὰ περισσότερα ἔξι αὐτῶν ἔχουν δύο διασταυρουμένας ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ κώνου ἐντομὰς καὶ φαίνονται ὡς κάλυκες ἄνθους.

γ) "Ἐν εἶναι ἐντελῶς κωνικὸν (Πίν. 9 β, 6) μεγαλύτερον τῶν λοιπῶν ἐκ χονδροκόκκου μέλανος πηλοῦ καὶ φέρει κάθετον διαμπερῆ δπήν. Ἱσως τοῦτο εἶναι σταθμίον βάρους.

δ) Τοιαύτην δπὴν ἔχουν καὶ μερικὰ ἄλλα ἀποτελούμενα ἐκ δύο ἀνίσων κώνων ἥνωμένων μὲ τὴν βάσιν των Πίν. 9 β, 27, 28.

Οἱ δύο τελευταῖοι (γ καὶ δ) τύποι εἶναι κοινοὶ εἰς πάσας τὰς προϊστορικὰς περιοχάς, ἵδιαζοντες δὲ ἐδῶ εἶναι οἱ πρῶτοι.

γ) **Καλύμματα ἀγγείων** εἶναι τὰ κυκλικὰ κυρτὰ δισκάρια Πίν. 6 β, 13 (τὸ ἥμισυ), Πίν. 9 β, 13 καὶ 22, ἐκ τῶν δποίων τὸ τελευταῖον ἥτο διάτοητον, ὡς καὶ τὸ Πίν. 3 β, 22. Τοῦ πρώτου, τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τελευταίου ἡ ἄνω κυρτὴ ἐπιφάνεια λήγει κατὰ τὸ μέσον εἰς ἔξέχουσαν κομβιοειδῆ κορυφήν. Καλύμματα ἔχουν εὑρεθῆ καὶ ἐν Βαρδαρόφτοσῃ ἐνθ' ἀν. σελ. 37, εἰκ. 22, δπου ὅμοιος ὁ Ηευτίλεγ σημειώνει σελ. 38, ὅτι ταῦτα εἶναι πράγματι τεμάχια ἀγγείων ἀδρῶς περικεκομμένα εἰς κυκλικὸν σχῆμα, ἐνῷ τὰ δωδωναῖα εἶναι ἀρχικῶς πρὸς τοῦτο κατεσκευασμένα.

Ἐντελῶς ἵδιόρρυθμον εἶναι τὸ κάλυμμα Πίν.. 6 β, 9, δπερ σχηματίζει ἀνεστραμμένος κῶνος ἔχων ἐντὸς ἥμικυκλικὴν λαβήν, τῆς δποίας σώζονται τὰ σημεῖα προσκολλήσεως ἐντὸς ἐπὶ τῶν παρειῶν. Ὁμοιότατον κάλυμμα εὑρέθη ἐν Θερμῇ τῆς Λέσβου ἀνῆκον εἰς τὴν Γ περίοδον (=Τροία ΙΙ) Προβλ. Lamb, BSA XXX, 1928—1930 σελ. 25 εἰκ. 9, 1^ο/.

Τέλος ἀναφέρω καὶ τινα σφονδύλια (;) ἔχοντα σχῆμα κονδυλίστρας Πίν. 9 β 2, 4, 10 καὶ Πίν. 3 β, 23, 24 συνήθη καὶ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ.

7. Ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα τῶν χρόνων τούτων δὲν εὑρέθησαν. Μόνον πρὸς δ. τοῦ ναΐσκου καὶ εἰς ἀπόστασιν 5 μ. ἀπ' αὐτοῦ ἀπεκαλύφθη ἀνωμάλως βαίνων τεῖχος ἐκ πλακοειδῶν λίθων κατεσκευασμένος καὶ φθάνων μέχρι τοῦ βράχου, μέχρι δηλ. τοῦ προϊστορικοῦ στρώματος. Ο τοῖχος οὗτος διευθυνόμενος πρὸς ἀ. ἀνέρχεται βαθμηδὸν ἀκολουθῶν τὸ ὑψούμενον βραχῶδες ἕδαφος καὶ προκύπτει εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους. Δὲν ἔγινε δυνατὸν νὰ ἔξακριθῇ, ἢν οὗτος ἐκτίσθη κατὰ τὴν προϊστορικὴν ἐποχήν. Ἐλπίζω εἰς προσεχῆ ἀνασκαφὴν νὰ διερευνήσω τὸ πρᾶγμα καλύτερον.

* *

Πορίσματα. Ἐκ τῆς ἀνωτέρω περιγραφῆς τῶν προϊστορικῶν εὐ-
ρημάτων τῆς Δωδώνης συνάγεται, νομίζω, καθαρὰ τὸ συμπέρασμα ὅτι
αὗτη ἀπὸ τῶν πρώτων ἀρχῶν τῆς χαλκῆς περιόδου ἦτο κατφημένη.

Πρέπει μόνον νὰ σημειώσω ὅτι τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἄγγείων ἀνή-
κει εἰς τὰ ἀρχαικωτέραν ἔχοντα τὴν μορφὴν μὲ χονδρὸν ἀκάθαρτον πηλόν,
οὐχὶ λίαν δμαλὴν ἐπιφάνειαν καὶ μὲ συμπαγεῖς, ἀδρὰς τὸ σχῆμα, λαβάς.
"Οπως εἴπα ἀνωτέρω, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διακρίνῃ κανεὶς τὰ ἀρχαιότερα
ἀπὸ τὰ νεώτερα στρῶματα, ἡ πλειονότης δμως τῶν συγγενῶν ἀρχαιοτέ-
ρων εἰδῶν δύναται μόνον νὰ ἔξηγηθῇ, ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ συνοικισμὸς
κατὰ τὴν ἀρχαιότεραν περίοδον θὰ ἦτο πυκνότερος καὶ ἀκμαιότερος, διὸ
ἄγνωστους δὲ λόγους μετὰ ταῦτα ὁ τόπος ἐγκατελείφθη ἐν μέρει καὶ ἡραι-
ώθη ὁ πληθυσμὸς ὥστε ἐλάχιστα νὰ εἶναι τὰ λείψανά του κατὰ τὴν νεω-
τέραν περίοδον.

'Η εὔρεσις δμως δμοίων λειψάνων πολιτισμοῦ καὶ εἰς ἄλλα μέρη
τῆς 'Ηπείρου, ἀν καὶ ἐλαχίστων εἰσέτι (βλ. Hammond σελ. 131 ἐξ.) ση-
μαίνει ὅτι καὶ ἡ "Ηπειρος πλέον ἔξερχεται τῆς μέχρι τοῦδε ἀπομονώσεως
τῆς καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸν κύκλον τῶν χωρῶν, αἱ ὅποιαι ἔλαβον μέρος εἰς
τὴν διαμόρφωσιν τοῦ προϊστορικοῦ τούτου πολιτισμοῦ.

Πλεῖστα σημεῖα ἐπαφῆς παρετηρήσαμεν μεταξὺ τῆς Δωδώνης καὶ
τῶν γειτονικῶν χωρῶν. Μετὰ τῆς Μακεδονίας μάλιστα τὴν συνδέουν κοινὰ
σχήματα ἄγγείων, μικρογραφικὰ ἄγγεῖα, ὅπαὶ ὑπὸ τὰ χεύλη πρὸς ἀνάρτη-
σιν, μαστοειδεῖς ἀποφύσεις ὡς κομβία εἰς τὸ ὑψος τῆς λαβῆς, wish —
bone λαβαὶ εἰς δλας τὰς διαδοχικὰς μορφάς, δρθιογώνιοι ἀτρητοὶ ἀπο-
φύσεις καὶ διχαλωταί, τὰ σχοινοειδῆ κοσμήματα, τύποι ἀξινῶν, σφονδύ-
λια καὶ καλύμματα ἄγγείων. Μετὰ τῆς Θεσσαλίας κοινὰ γνωρίσματα ἔχει
ἡ Δωδώνη σχήματά τινα ἄγγείων, τὴν δίωτον λοπάδα καὶ τὸ ἄωτον μὲ
τὰ τρήματα προχοῖδιον, τὴν wish-bone λαβήν, τὰ σχοινοειδῆ κοσμήματα,
τὰς ἀξινὰς καὶ πρὸ παντὸς τὰς τριγωνικὰς ἀποφύσεις καὶ τὰ ἀνάγλυπτα
ώτια.

Στενωτάτη δὲ εἶναι ἡ συγγένεια τῶν δωδωναίων πρὸς τὰ ἐκ Λευκά-
δος γνωστὰ σύγχρονα ἄγγεῖα, ώστα νὰ ἐπρόκειτο περὶ τοῦ αὐτοῦ ἐρ-
γαστηρίου.

Καὶ μὲ τὸν Θέρμον ἐπίσης συνδέουν τὴν Δωδώνην αἱ πλαστικαὶ
μαστοειδεῖς θηλαί, τὰ σφαιρικὰ ἄγγεῖα καὶ μάλιστα τὸ ἀπιοειδές.

Καὶ ἡ παρουσία ἄγγείων δμοιαζόντων πρὸς τὰ περίφημα μινύεια
μαρτυρεῖ συγγένειαν ἐπὶ πλέον καὶ πρὸς τὰ μακεδονικὰ τῆς Χαλκιδικῆς
καὶ πρὸς τὰ ἔλλαδικὰ καὶ πρὸς τὸν Θέρμον. Τὰ ἄγγεῖα ταῦτα εἶναι ἔξ
ἐγχωρίου πηλοῦ, ἀλλὰ ἡ τεχνικὴ καὶ τὸ σχῆμα προδίδουν γνῶσιν τῶν

μινυείων ἄγγείων, δπως τοῦτο παρετηρήθη καὶ ἐν Θέρμῳ, πρὸν ταῦτα κατέλθουν εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα καὶ γνωρίσουν τὸν τροχὸν (πρβλ. τὰς ὅρθας παρατηρήσεις τοῦ Μυλωνᾶ ἐν Α. Ε. 1930 σ. 11 ἔξ.)¹.

Εὗλογον λοιπὸν εἶναι νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἔχομεν πρὸς ἡμῶν συγγενῆ βιοτεχνίαν. 'Αλλ' ὥρισμένα γνωρίσματα, δίδουν εἰς τὰ δωδωναῖα εὑρήματα ἴδιαιτέρων ἀπόχρωσιν.² Απέναντι τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας ἡ κεραμεικὴ τῆς Δωδώνης εἶναι πτωχοτέρα εἰς ποικιλίαν σχημάτων καὶ τεχνικῆς. Ἐλλείπουν πρὸς τὸ παρὸν αἱ μὲν ἔσω κλῖνον χεῖλος φιάλαι π. χ., τὰ ἀμαυρόχρωμα γραπτὰ ἄγγεῖα, οὐδεμία τεχνητὴ στίλβωσις φαιδρύνει τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἄγγείου κτλ. Τοῦναντίον παρατηρεῖται ἔξαιρετικὴ ἀγάπη καὶ ποικίλη διάθεσις τῶν σχοινοειδῶν κοσμημάτων, τῶν ἀναγλύπτων ὠτίων καὶ τῶν ἰσχυρῶν τριγωνικῶν ἀποφύσεων. Ἐπειτα ἀπαραγγώριστος εἶναι ἡ πλουσία σειρὰ τῆς ἐξελίξεως τῆς wish-bone λαβῆς εἰς ὅλας τῆς τὰς μορφάς, ἡ δὲ ἴδιόρυθμος μορφὴ τῶν πηλίνων σφονδυλίων, τὰ δποῖα ἡδύναντο νὰ χρησιμοποιῶνται ως περιδέραια ἢ ως βαρίδια τοῦ ὑφαντικοῦ ἴστοῦ, εἶναι ἀποκλειστικὸν προϊὸν τῆς Δωδώνης.

'Αλλ' ἐντελῶς μοναδικὴ παρουσιάζεται ἡ διὰ τῶν σχεδὸν ἐπιπέδων ἡ σφαιρικῶν ἐνίστε κοκκίδων καὶ δισκαρίων διακόσμησις τοῦ σώματος τοῦ ἄγγείου, τοῦ δποίου ἡ ἐπιφάνεια λαμβάνει ἔξαιρετικὴν ζωὴν καὶ κίνησιν μὲ τὴν ποικιλίαν τῆς κατανομῆς τῶν πλαστικῶν στοιχείων ἐπ' αὐτῆς, ώσταν νὰ ἐπενδύεται μὲ πλουσίαν μηλωτὴν ἀστρακάν.

'Εκ τῶν δεδομένων τούτων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τὰ εὑρήματα τῆς Δωδώνης, ἀποτελοῦν χωριστὸν ἐργαστήριον, τὸ δποῖον ἔχον τὴν κοινὴν κληρονομίαν τῶν πρώτων μορφῶν καὶ μεθόδων διέπλασεν αὐτὰς κατὰ τὸν ἴδικὸν του τρόπον καὶ διεμόρφωσεν ἴδιαιτέρων παραλλαγὴν μὲ χωριστὰς προτιμήσεις. 'Ισως μετὰ τῆς Λευκάδος καὶ τῶν Ίονίων νήσων³ ἀποτελεῖ τοπικὸν ἐργαστήριον μὲ ἔλλαφρὰς τοπικὰς παραλλαγάς. Τὰ ἴδιαιτερα ὅμως γνωρίσματα, τὰ δποῖα χαρακτηρίζουν κυρίως τὴν Ἡπειρωτικὴν κεραμεικὴν φέρουν αὐτὴν πλησίον τῆς Θεσσαλίας. Διότι ἐν αὐτῇ ἀπαντῶσιν αἱ τριγωνικαὶ ἀποφύσεις ἀρχαιότατα, ἡ μεγάλη ἀγάπη τῶν πλαστικῶν ὠτίων καὶ κατὰ τὴν νεολιθικὴν ἡδη περίοδον ἀναφαίνονται τὰ πλα-

1) Δὲν μοῦ φαίνονται πιθαναὶ αἱ νεώτεραι γνῶμαι τοῦ Μυλωνᾶ περὶ νοτίας προελεύσεως τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θεσσαλίᾳ ἀκόμη μινυείων ἄγγείων ἐξ ἀποίκων τῆς ν. Ἑλλάδος (Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθην. 6 (1931) σελ. 110 ἔξ.). Πρβλ. καὶ τὰς ἀντιστάθμισεις τοῦ Κεραμοπούλου αὐτ. σελ. 113.

2) Δὲν είδον δυστυχῶς τὴν περὶ τῶν προϊστορικῶν τῆς Κερκύρας μελέτην⁴ Α. Μ. 59 (1934) σ. 147, τὴν δποίαν μόνον ἐκ παραπομπῆς γνωρίζω μὴ ἐκδοθέντος⁵ εἰσέτει τοῦ οἰκείου τεύχους κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν τῆς παρούσης ἐκθέσεως.

στικὰ δισκάρια, τὰ δποῖα θὰ ἀποτελέσουν τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς δωδωναίας διακοσμήσεως. Εἶναι λοιπὸν πολὺ πιθανὸν ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς περιόδου ταύτης ἐν Ἡπείρῳ ἡσαν συγγενεῖς, ἀν μὴ τμῆμα τῆς αὐτῆς φυλῆς, εἰς τὴν δποίαν ἀνῆκον καὶ οἱ τῆς Θεσσαλίας. Ἀλλὰ πόθεν ἦλθον οἱ κάτοικοι τοῦ πρώτου χαλκοῦ αἰῶνος ἐν Θεσσαλίᾳ; Ὁ Heurtley, ὁ κύριος θεμελιωτής, δύναται τις γὰ εἴπῃ, τῆς Μακεδονικῆς προϊστορίας, τὸ κέντρον, ἐκ τοῦ δποίου διεσπάρη ἡ κεραμεικὴ αὕτη εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἄλλαχοῦ, τοποθετεῖ εἰς τὴν Κεντρικὴν Μακεδονίαν στηριζόμενος εἰς τὴν wish-bone λαβήν, τὴν δποίαν θεωρεῖ «μακεδονικὸν δημιούργημα» ὃς εὑρεθεῖσαν εἰς τὸ ἀρχαιότατον στρῶμα τῆς Βαρδαρίδας κτλ. (ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 179-180) καὶ ἐκ τοῦ ἐπιχειρήματος τούτου συνάγει ὅτι, δπουδήποτε ἀπαντῷ ἡ λαβὴ αὕτη, εἶναι ἀπόδειξις τῆς ἐκεῖ παρουσίας ἡ τῆς διελεύσεως τῶν Μακεδόνων. Ἐκ τῆς Μακεδονίας ὁ ἐκ τῆς Μ. Ἀσίας ἀρχικῶς δρμηθεὶς οὗτος λαὸς μετεκινήθη πρὸς νότον περὶ τὸ 2300 π.Χρ. κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ εἰς τὰς περὶ αὐτὴν χώρας (αὐτ. σελ. 192 προβλ. καὶ τοῦ αὐτοῦ: Antiquaries Journal, XII, 1932 σελ. 236-237). Ἀλλὰ πρέπει ἵσως νὰ παρατηρήσῃ τις ὅτι ἡ wish-bone λαβὴ δὲν εἶναι ἀποκλειστικὸν γνώρισμα τῆς μακεδονικῆς κεραμεικῆς. Ἀπαντᾷ ἡδη εἰς τὴν πρωτόγονον μορφήν της εἰς τὴν νεολιθικὴν Θεσσαλίαν (Τσούντα εἰκ. 80) καὶ ἔχει πλήρη ἔξελιξιν καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ πλουσιωτέραν μάλιστα πάσης ἄλλης χώρας ἐν Ἡπείρῳ, ὃς εἴδομεν.

Δὲν εἶναι βέβαια ὁ τόπος ἐδῶ νὰ ἀνακινήσωμεν τὸ ξήτημα τοῦτο εὑρύτερον, ἀφοῦ μάλιστα δσον ἀφορᾶ εἰς τὴν Ἡπειρον εἶναι πρόωρον ἀκόμη νὰ συναγάγωμεν γενικὰ ἀποφασιστικὰ συμπεράσματα ἐκ τόσον μικροῦ ὑλικοῦ περιωρισμένου καὶ τοπικῶς καὶ ποσοτικῶς καὶ ποιοτικῶς. Πιστεύω δμως ὅτι ὁ ἀνατολικὸς ἐκεῖνος λαὸς διεσπάρη ὅμοιομόρφως ἀνὰ τὴν βόρειον Ἑλλάδα ἔχων κατ' ἀρχὰς τὰ αὐτὰ κοινὰ στοιχεῖα, τὰ δποῖα βαθμηδὸν διεμόρφωσε κατ' ἵδιαν εἰς διαφόρους παραλλαγὰς μὲ ἀλληλεπιδράσεις φυσικῷ τῷ λόγῳ εὔνοήτους μεταξὺ συγγενῶν λαῶν. Οὗτω δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν ἐν κοινὸν κέντρον ὃς πηγὴν ἔξιρμήσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα τῶν φορέων τούτων τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ πρώτου χαλκοῦ αἰῶνος, ἀλλ' ὅτι αἱ ἐκδηλώσεις αὐτοῦ ἀνεπτύχθησαν παραλλήλως εἰς τὰ διάφορα σημεῖα τῆς ἔξαπλώσεώς του. Πῶς ἔφθασεν εἰς τὴν Ἡπειρον τὸ πρὸς τὰ ἐκεῖ κατευθυνθὲν ρεῦμα δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν σήμερον, ἵσως δμως ἐκ βα ἐκ τῆς Μακεδονίας διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀλιάκμονος καὶ τῆς 3 ὁδοῦ τοῦ Hammond ἐνθ' ἄν. σ. 141 καὶ αὐτ. εἰκ. 7, 3, ἵσως τμῆμα αὐτοῦ καὶ ἐκ τῆς Θεσσαλίας διὰ τῶν στενῶν διαβάσεων τοῦ Ζυγοῦ (Hammond 4), ἵσως καὶ διὰ τῶν δύο συγχρόνως ὁδῶν.

‘Ως πρὸς τὴν σχέσιν τῶν εὑρημάτων τούτων τῆς Δωδώνης πρὸς τὴν κάθοδον τῶν Δωριέων, περὶ τῆς διποίας ἐν σχέσει μὲ τὴν “Ηπειρον σοφὸν καὶ διδακτικώτατον ἀρθρον ἔδημοσίευσεν ἐσχάτως ὁ καθηγητὴς Ham-mond (BSA XXXII 1933 σελ. 131 ἐξ.), νομίζω ἐπίσης πρόωρον νὰ συν-αγάγῃ τις συμπεράσματα, διότι τὰ εὑρήματα καθ’ ἑαυτὰ δὲν στηρίζουν μίαν τοιαύτην σχέσιν. Τὰ μὲν χαλκᾶ γεωμετρικὰ εὑρήματα ἀνήκουν εἰς τὸν ἀνεπτυγμένον ἥδη γεωμετρικὸν ρυθμόν, ἐκ δὲ τῶν ἀγγείων τῶν τε-λευταίων ἀνασκαφῶν ἐλάχιστα εἶναι τὰ δυνάμενα νὰ ἀναχθοῦν εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους τοῦ χαλκοῦ αἰῶνος, ὡς π. χ. μερικαὶ λαβαὶ (Πίν. 2 β 8—11 Πίν. 5 α, 6, 13, 14, 15, 18, 19, Πίν. 9 β, 9), τὰ δὲ πλεῖστα εἶναι χαρακτηριστικὰ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας περιόδου αὐτοῦ. ‘Οσον ἀφορᾷ εἰς τὴν πλαστικὴν διακόσμησιν τῶν δωδωναίων ἀγγείων ὡς ἀντιστοιχοῦσαν δῆθεν πρὸς τὴν διακόσμησιν τῶν γραπτῶν γεωμετρικῶν ἀγγείων (Ham-mond ἔνθ’ ἀν. σελ. 167, ὅστις ἀναφέρει σχετικὴν ἔρμηνείαν τοῦ Myres, τὴν ὅποιαν παραδέχεται), οὐδεμίᾳ, νομίζω, συγγένεια δύναται ν’ ἀποκα-τασταθῇ μεταξὺ αὐτῶν. ‘Η διακόσμησις αὗτη, δὲν περιορίζεται ἐπὶ τῆς ρά-χεως καὶ μεταξὺ τῶν λαβῶν, ὡς ἴσχυροῦται κατ’ ἀναλογίαν τῶν γεωμε-τρικῶν ἀγγείων, ἀλλὰ συνήθως καταλαμβάνει διλοκληρον τὸ κάτω σῶμα τοῦ ἀγγείου μέχρι τῆς βάσεως (Πρβλ. Πίν. 8 β, 4, 13, 14, 15—17, 19—22, 27 καὶ Πίν. 6 β, 5, 11) καὶ ἀφήνει κενὸν (πλὴν σπανίων ἔξαιρέσεων) τὸ ἄνω ὑπεράνω τῆς ράχεως, πρᾶγμα ἐντελῶς ἀντίθετον πρὸς τὸν ἐπικαλού-μενον horror vacui. Τὸ vacuum τοῦτο τούναντίον χαίνει πολλάκις μεταξὺ τῶν ἀραιότατα διατεθειμένων πλαστικῶν δισκαρίων, ὡς ἥδη παρε-τηρήσαμεν, τὰ ὅποια ἀλλως οὐδεὶς δύναται σοβαρὰ νὰ ἔξισώσῃ ἢ νὰ μετα-φράσῃ εἰς τοὺς ὅμοιόντας κύκλους τῶν γεωμετρικῶν γραπτῶν ἀγγείων. Εἶναι δὲ ἐντελῶς φανερόν, μὲ πόσην ἐλευθερίαν καὶ ἀταξίαν, χωρὶς κανὲν σύστημα, εἶναι κατεσπαρμένα ἐφ’ διλοκλήρου τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀγγείου τὰ ἀνώμαλα καὶ ἀκανόνιστα τὸ σχῆμα πλαστικὰ ταῦτα στοιχεῖα, ὡς ἀντι-λαμβάνεται τις ἀμέσως, ἀν ρίψῃ ἐν βλέμμα εἰς τὰς ἀνωτέρω μνημονευο-μένας εἰκόνας. Μέχρι λοιπὸν νεωτέρας ἀποδεῖξεως καὶ προσκομιδῆς ἀλλού ὄλικοῦ δὲν εἶναι δυνατὸν μὲ τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα νὰ στηριχθῇ ἢ συ-σχέτισις τῶν εὑρημάτων τούτων πρὸς τοὺς φορεῖς τῆς καθόδου τῶν Δωριέων.

‘Εκεῖνο τὸ ὅποιον δυνάμεθα πάντοτε μὲ πολλὴν ἐπιφύλαξιν σήμερον νὰ εἴπωμεν εἶναι ὅτι ἐὰν οἱ δημιουργοὶ τῶν ὅμοιων ἔργων εἰς τὴν Μα-κεδονίαν (ἢ τούλαχιστον μέγα τμῆμα τῶν κατοίκων τῶν χρόνων τούτων τῆς Μακεδονίας), Θεσσαλίαν κτλ. εἶναι “Ἐλληνες, ὅπως λίαν πειστικῶς ὑπο-στηρίζει ὁ Heurtley (BSA XXVIII, 1926—1927 σελ. 191 ἐξ. Πρβλ. καὶ

τοῦ αὐτοῦ: BSA XXIX, 1927—1928 σελ. 186), τότε καὶ οἱ κάτοικοι τῆς 'Ηπείρου οἱ κατασκευάσαντες καὶ ζήσαντες μὲ τὰ προϊόντα ταῦτα τῆς βιοτεχνίας πρέπει νὰ ἀνήκουν εἰς τὴν αὐτὴν ἐλληνικὴν φυλὴν (πρβλ. καὶ Κεραμοπούλου, οἱ 'Αχαιοὶ καὶ οἱ Δωριεῖς ἐν Μακεδονίᾳ 'Ελληνικὰ Β'. σελ. 105 ἐξ. καὶ τοῦ αὐτοῦ: *Μακεδονία καὶ Μακεδόνες*, 1930, σελ. 19 καὶ τὰς ἀντιρρήσεις του κατὰ τὸν Heurtley ἐν 'Αρχ. Ἐφημ. 1927—1928 σελ. 210 ἐξ. Εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν δύναμαι εἰσέτι νὰ λάβω θέσιν.), ἐνῷ τούναντίον ὁ πρωτοελλαδικὸς πολιτισμὸς τῆς νοτίου 'Ελλάδος πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς μὴ ἐλληνικὰ φῦλα (Πρβλ. καὶ Μυλωνᾶ, *Oἱ προϊστορικοὶ κάτοικοι τῆς 'Ελλάδος καὶ τὰ ἴστορικὰ ἐλληνικὰ φῦλα* ἐν 'Αρχ. Ἐφημ. 1930 σ. 1 ἐξ.). **Η** παρουσία τέλος ἀπομιμήσεων τῶν μινυείων ἀγγείων (βλ. ἀνωτέρω) μαρτυρεῖ ἵσως τὴν ὑπαρξίαν καὶ Τίώνων μεταξὺ τῶν πρώτων ἐλληνικῶν φύλων εἰς τὴν 'Ηπειρον καὶ ἐν γένει εἰς τὰ παράλια τοῦ 'Ιονίου πελάγους, τοῦ δποίου τὸ δνομα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ξένον πρὸς τὸ ἀρχαιότατον τοῦτο φῦλον. Πρβλ. καὶ Treidler, *Das Ionische Meer im Altertum* σ. 93-94 ἐν Klio, 22 (1928). Πάντως δμως τὸ ἐθνολογικὸν πρόβλημα τῶν προϊστορικῶν κατοίκων τῆς 'Ηπείρου εἶναι πρόωρον ἀκόμη νὰ ἔξετασθῇ, διότι ἡ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα τῆς χώρας εὑρίσκεται ἐντελῶς εἰς τὴν ἀρχήν της.

B. 'Η ἴστορικὴ Δωδώνη.

1. Γενικά. Εὐθὺς ἀμέσως ὑπεράνω τοῦ στρόματος τούτου ὑπάρχει τὸ ἴστορικόν, δπου εὑρίσκονται τὰ χαλκᾶ ἀναθήματα καὶ λοιπὰ εὑρήματα τῶν ἀνασκαφῶν. Βεβαίως πάντα ταῦτα προέρχονται ἐκ τοῦ Ἱεροῦ, ἀλλὰ δὲν μᾶς διδάσκουν τίποτε περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἰδρύσεώς του, πέραν τῶν γνωστῶν ἐκ τῆς παραδόσεως. Αἱ μαρτυρίαι αὗται ἀναβιβάζουν αὐτὸ τοῦλάχιστον μέχρι τῆς δμηρικῆς ἐποχῆς ἥ καὶ ἀρχαιότερα μέχρι τῆς μυκηναϊκῆς, ἀλλ' οὐδὲν εῦρημα ἐπιβεβαιοῦ τὴν ὑπαρξίν του κατὰ τοὺς παλαιοὺς τούτους χρόνους. Διότι τὰ ἀρχαιότατα τῶν εὑρημάτων δύνανται νὰ ἀναχθοῦν μέχρι τῆς γεωμετρικῆς ἐποχῆς συνιστάμενα εἰς τεμάχια σκευῶν, εἰς πόδας τριπόδων, γεωμετρικὰς πόρπας καὶ ἀναθήματα, ὡς ἀγαλμάτια. Οὐδὲν τεμάχιον ἀγγείου τῶν χρόνων αὐτῶν παρετηρήθη. Μόνον τὸ κάτω ἥμισυ πρωτοκορινθιακῆς ληκύθου καὶ τμῆμα ἀνατολίζοντος ἀγγείου καὶ ἐνὸς ἀρυβάλλου κορινθιακοῦ (Πρβλ. Πίν. 25 6, 5, 6) εἶναι τὰ μόνα δείγματα τῆς μετὰ τὴν γεωμετρικὴν περιόδου. Ἀλλὰ πῶς θὰ πληρωθῇ τὸ χάσμα τὸ παρατηρούμενον μεταξὺ τῶν προϊστορικῶν ἀγγείων καὶ τῶν γεωμετρικῶν χρόνων; "Αν καὶ εἶναι πρόωρον ἀκόμη νὰ τεθῇ τοιοῦτον ζήτημα, ἀφοῦ

δὸν ἔξηρευνήθη ἔξαντλητικῶς δῆλος δὲ χῶρος τῶν ἀνασκαφῶν, ἐν τούτοις εἰς δσα σημεῖα ἔχει γίνει τοῦτο, δπως μεταξὺ τῆς βυζαντινῆς βασιλικῆς καὶ τοῦ τραπεζοειδοῦς παρὰ τὸ θέατρον κτιρίου, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν δύο τινὰ ἥ δτι μετὰ τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν ἔπαινσε νὰ κατοικήται δὲ χῶρος οὗτος ἐπὶ τινα χρόνον μέχρι τῶν γεωμετρικῶν χρόνων, δτε ἰδρύθη τὸ μαντεῖον ἥ δτι τὰ ἀγγεῖα ταῦτα τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς ἔξηκολούθησαν νὰ κατασκευάζωνται μέχρι καὶ τῆς γεωμετρικῆς. Ἡ δευτέρα αὐτὴ ὑπόθεσις εἶναι καὶ ἥ πιθανωτέρα, ἀν καὶ δὲν ἔχωμεν δλην τὴν σειρὰν τῶν προϊστορικῶν ἀγγείων, τὰ δποῖα εὑρίσκομεν εἰς ἄλλα μέρη. Οὗτω ἐλλείπουν ἀπὸ τὸν συνοικισμὸν τῆς Δωδώνης ἐντελῶς τὰ ἐγχάρακτα καὶ τὰ γραπτὰ ἀγγεῖα. Ἀλλὰ περὶ τούτου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποφανθῶμεν τελειωτικῶς, διότι μὲ τὴν ἐπέκτασιν τῶν ἀνασκαφῶν νέα εὑρήματα δύνανται νὰ συμπληρώσωσι τὰ κενὰ ταῦτα.

* * *

"Ἄς προχωρήσωμεν λοιπὸν εἰς τὴν ἔξέτασιν τῶν εὑρημάτων τοῦ ἴστορικοῦ στρώματος. "Οπως καὶ ἄλλοτε παρετηρήσαμεν (Πρακτ. τῆς Ἀρχαιολ. Ἐταιρείας 1931 σελ. 85) τὰ ἀρχαιότερα ἀντικείμενα ἀπαντῶσιν εἰς τὸ ἀμέσως ἀνώτερον στρώμα πάχους 0,50 μ. "Οπου δμως ὑπάρχουν ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα, ταῦτα φθάνουν καὶ βαθύτερα μέχρι καὶ τοῦ προϊστορικοῦ στρώματος.

"Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι δτι οὐδὲν λείψανον ἀρχιτεκτονικὸν εὑρέθη δυνάμενον νὰ ἀποδοθῇ εἰς τοὺς ἀρχαῖκους χρόνους. "Οποιανδήποτε καταστροφὴν καὶ ἀν ὑπέστη τὸ ιερὸν καὶ ἀπὸ οἰνοδήπτε εὑφθαρτον ὑλικὸν καὶ ἀν ἦσαν κατεσκευασμένα τὰ κτίρια, πάντως θὰ ὑπελείπετο τεμάχιόν τι πηλίνης κεράμου μικρᾶς μέν, ἄλλὰ βεβαίας ἀποδείξεως τῆς ὑπάρξεως συγχρόνων κτιρίων. Αἱ εὑρεθεῖσαι κέραμοι (βλ. κατωτέρω) φθάνουν ἵσως μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ε' αἰῶνος. Νὰ παραδεχθῶμεν πάλιν δτι δὲν κατεσκευάσθησαν ἐντελῶς κτίρια κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν, εἶναι πολὺ δύσκολον, διότι καὶ ἀν ὑποθέσωμεν δτι τὸ μαντεῖον ἐλειτούργει ἐν ὑπαίθρῳ, ἐν τῷ ιερῷ ἄλσει, δπου ἥ ιερὰ δρῦς (Προβλ. Πρ. τῆς Ἀρχ. Ἐταιρ. 1929 σ. 108—109), πάντως θὰ ἔχρειάζετο κτίριον τι διὰ τοὺς ιερεῖς καὶ μάλιστα πρὸς φύλαξιν τῶν πολυτίμων ἀναθημάτων, τὰ δποῖα ἀφιέρωνον πλούσιοι προσκυνηταὶ ἥ βασιλεῖς καὶ πόλεις ἀκόμη εἰς τὸν Δία. (Τὰ περὶ τοῦ ιεροῦ οἶκου ἀναφερόμενα καὶ ἀγάλματος τοῦ θεοῦ ἥ τῆς θεᾶς ἀφοροῦν πιθανῶς εἰς νεωτέρους χρόνους). Εἶναι καὶ τοῦτο ἐν τῶν πολλῶν προβλημάτων, τὰ δποῖα θέτει ἥ ἀνασκαφὴ τῆς Δωδώνης. "Άλλ' ἀς προχωρήσωμεν εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν εὑρημάτων.

2. Ἀρχιτεκτονικά. "Ολα τὰ πρότερον εὑρεθέντα ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ ἱεροῦ ἀποτελοῦν μεμονωμένα κτίρια αὐτοτελῆ καὶ μόνον κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα δύο ἔξεδραι ἐκατέρωθεν τοῦ μικροῦ παρὰ τὴν βασιλικὴν ναΐσκου (Π.Α.Ε. 1930 Πίν. 1) πληροῦν τὰ κενὰ μεταξὺ αὐτῶν. Ἐφέτος διαθέτοντες πολὺ προσωπικὸν ἔργατῶν ἔξεκαθαρίσαμεν μέγα τμῆμα τῶν πρὸ τῶν κτιρίων χώρων, καὶ ἀπεκαλύψαμεν ἔκει σειρὰν μικρῶν βάθρων ἀναθημάτων, οὗτοι δὲ ἔχομεν πληρεστέραν τὴν εἰκόνα τοῦ ἱεροῦ, λαμβάνοντος διὸ αὐτῶν κάποιαν ζωὴν καὶ ποικιλίαν. (Πίν. 1')."

Πρὸ τοῦ μεγάλου τετραγώνου κτιρίου Ε εὑρέθη κατὰ τὴν να γωνίαν μικρὸν βάθρον (1) τετράγωνον περίπου ($0,70 \times 0,74$). Τοῦτο ἀποτελεῖ εἰς κυβικὸς ἀσβεστόλιθος ὑψ. 0,39 βαίνων ἐπὶ χαμηλῆς (0,28) κρηπῖδος, ἥτις ἔχει καὶ εὐθυγράφιαν ὑψ. 0,14 καὶ ἔξεχει πέριξ τοῦ κυρίως βάθρου κατὰ 0,10 μ. Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας, ὁ λίθος ἔχει κυκλικὴν ἐκβάνθυνσιν (βάθους 0,035 καὶ διαμ. 0,40), ἐν τῇ ὅποιᾳ ἥτο ἐσφηνωμένον ἀνάθημά τι ἡ ἄγαλμα.

Κατὰ τὴν ἑτέραν, τὴν νδ γωνίαν, τοῦ αὐτοῦ κτιρίου Ε εὑρέθη καὶ ἄλλο ἐπίμηκες βάθρον μὲ διεύθυνσιν κάθετον πρὸς τὴν ν. πλευρὰν τοῦ κτιρίου καὶ παραπλεύρως τῆς ν. αὐτοῦ προστάσεως (2). Τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ μεγάλης ἐπιμήκους πλακός, ἡ ὅποια λήγει ἄνω εἰς διπλοῦν κυμάτιον καὶ σώζεται μόνον κατὰ τὸ ν. ἥμισυ, ἄλλο δὲ τεμάχιον αὐτῆς, μὴ προσαρμοζόμενον δῆμος, εὑρέθη παρ' αὐτὴν ὀλίγον μετακινημένον, προερχόμενον ἐκ τῆς βδ. γωνίας, τὴν ὅποιαν διασώζει δλόκληρον καὶ μετροῦν μήκ. 0,88, πλάτ. 0,73. Τὸ μεγαλύτερον τμῆμα τῆς πλακός ἔχει μῆκος 1,31, πλάτος δὲ 1,08 καὶ ὑψ. 0,24. Κατὰ τὴν ἀριστερὰν αὐτῆς κάτω γωνίαν εἶναι ὅμαλῶς ἀποκεκομένη καὶ ἔχει ἀναθύρωσιν, δπερ σημαίνει ὅτι τὸ ἀνώτερον μέρος τοῦ βάθρου ἀπετελεῖτο ἐκ δύο πλακῶν. "Ἄν δὲ ὑποθέσωμεν ὅτι καὶ ἡ ἑτέρα πλάξ, τῆς ὅποιας, δις εἴπομεν, σώζεται μόνον ἡ μία γωνία, εἶχε τὸ αὐτὸ μῆκος, τότε ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τοῦ βάθρου θὰ ἀπετέλει δρυθογόνιον μήκ. 2,62 καὶ πλάτ. 1,08.

Πρὸς δ. τοῦ βάθρου τούτου ὑπάρχει σειρὰ ἄλλων βάθρων, τῶν ὅποιων σώζονται μόνον λίθοι τινές. Εἰς ἀπόστασιν 4 περίπου μ. πρὸς δ. εὑρίσκεται βάθρον (3) μήκ. 1,68 καὶ πλάτ. 1,20 ἀποτελούμενον ἐκ δύο λίθων ὑψ. 0,39, τῶν ὅποιων ἡ ἐπιφάνεια ἔχει κατὰ τὰ ἄκρα λεπτὴν ἀναθύρωσιν, δπερ δηλοῖ ὅτι θὰ ἐδέχετο καὶ ἄλλον ἄνωθεν δόμον. Κατὰ τὴν ναα γωνίαν εἶναι ἐπιπολαίως τοποθετημένος λίθος φέρων κατὰ τὴν πλαγίαν πλευρὰν μεγάλην ἐντομήν πρὸς ὑποδοχὴν στήλης.

1) Τὸ ἀρχιτεκτονικὸν σχέδιον, καὶ τὰ λοιπὰ ἐν τῇ παρούσῃ δημοσιεύσαι σχέδια πλὴν τῆς Εἰκ. 4 ἔξετελέσθησαν ὑπὸ τοῦ σχεδιαστοῦ κ. Θ. Βερτοδούλου.